

Angliában élő különböző népcsoportok multikulturális összehasonlítása a Szondi-teszttel

Megjelent: Deák Anita, Nagy László, Péley Bernadette (szerk. 2011): *Lélek-képek*. Pécs, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 169-181.

1. Bevezető

Az emberi természet megnyilvánulására jelentős befolyást gyakorol, hogy az egyén milyen kulturális közösségbe születik bele, milyen kultúrában növekszik fel. A történelmi idők során az eredendően azonos természeti, biológiai adottságok és a különböző környezeti tényezőkre adott specifikus válaszok kölcsönhatása eredményeképpen különböző kulturális közösségek jöttek létre, melynek eredményeképpen közös fajhoz, de eltérő kultúrához tartozunk. Személyiségünk, identitásunk is a közös emberi természet és a társas-társadalmi, kulturális különbségek egymásra hatása által jön létre (Parekh, 2006).

A korábbiakban születtek már a Szondi teszttel végzett kulturális összehasonlító vizsgálatok, a teljesség igénye nélkül néhányat megemlítve Soto-Yarritu (1955) 750 spanyol felnőtt személyt tanulmányozott a Navarro populációból, Yamashita (1999) 200 japán fiatalot vizsgált a Szondi teszttel, koncentrálna a szexuális (S) vektorra, valamint Goncalves, Ferreira, Káplár, Gyöngyösiné Kiss (2010) magyarok és portugálok Szondi teszt eredményeit hasonlították össze.

Jelen vizsgálatunk célja az Angliában élő különböző népcsoportok összehasonlítása, multikulturális vizsgálata volt a Szondi teszt segítségével. A vizsgálatban három kontinensről származó nemzet képviselői vettek részt: angolok, pakisztániak (ázsiaiak) és afrikaiak. Mindhárom népcsoport esetében igyekeztünk a legfontosabb nemzeti karaktervonásokat, kulturális jellemzőket összegyűjteni, majd egy illesztett mintát alapul véve a Szondi tesztprofilok jellemzőit kerestük. Vizsgálatunkat arra alapoztuk, hogy a sorsanalitikus ösztönton szerint az emberi természet azonos ösztönstruktúrára épül, ugyanakkor egy-egy specifikus csoport vizsgálata kapcsán megkaphatjuk az adott csoport tesztológiai jellemzőit.

Néhány legfontosabb nemzeti vonást kiemelve a következő rövid bemutatásból indulunk ki. A vizsgálatban szereplő másik két népcsoporttal összevetve a *szabad szellemű angol társadalmi rendszer* utat engedett az egyéniség, az *individualizmus* virágzásának (Mandler, 2006), az angol nemzeti karakter így az egyén liberalizmusán és az individuális különbségeken alapul. Mandler idézett munkája szerint az angol polgári társadalomban az emberek leginkább saját magukért éltek és dolgoztak, miközben a közösségi eszmék kevésbé gyakoroltak hatást rájuk. Az angol társadalom ennek következtében válhatott *individuális*

társadalommá. Mandler alapján a következő vonásokat emelhetjük ki az angolokra vonatkozóan: jellemző az egyén liberalizmusa, az individuális különbségek megjelenése, az egyén önirányítottsága és az egyéni szabadság, függetlenség eszméjének megélése.

A pakisztániak muzulmánok, vagyis az iszlám vallást gyakorolják, mely életmódjukat is nagy mértékben meghatározza. Híveit a közös kultúra, a közös hagyományok és az egyazon vallást, erkölcsöt, jogot és mindennapi életet szabályozó jogrendnek való *engedelmeskedés* köti össze. Az iszlám vallásban a kultúrát is a vallás irányítja (Bowker, 1995). Al-Djazairi (2007) szerint az iszlám társadalmak monolitikusak, és az *individuális szabadság* teljes mértékben *hiányzik*. Az élet minden területe *erőteljes irányítás* alatt áll, melyet a Korán szab meg. A vallás behatárolja az egyén viselkedését (Bowker, 1995). A nők fátyolt viselnek, a hijab (=fátyol) kifejezés maga *korlátozást* jelent. Al-Djazairi (2007) szerint főként a fátyol jelzi a nők elnyomását és egyenlőtlenségét a muszlim kultúrában. Az iszlámban mindig is *aszimmetria* volt a tekintetben, hogy mit szabad a *férfinak* és mit szabad a *nőnek*. A férj például *jogosult* arra is, hogy megüsse asszonyát (Bowker, 1995). A pakisztániak életmódját, szokásait, kultúráját tehát a vallás *irányítja*, tetteiket a Korán szabja meg. A vallási előírásoknak mindenkor *engedelmeskedni* kell. A vallást gyakorlók *nem* tekinthetők *függetlennek*, életüket szigorú szabályok irányítják mely során állandó korlátozásokkal élnek. Mindezek egy bizonyos *alávetettséget* is megkövetelnek tőlük.

Az afrikaiak életvitelét, gondolkodásmódját, temperamentumát jelentősen befolyásolják a törzsi szokások, melyek a mai napig is élnek. Az afrikai kultúrában a *szelf* nem áll külön a külvilágtól, hanem *egyesül*, elvegyül a természeti, *szociális környezettel*. Az egyén cselekedete és döntése főként az *egész csoportra* hat, nem csak az egyénre saját magára. Az afrikai nyelvben a következő kifejezést használják: „*Umuntu ngumuntu ngabantu*”, ami azt jelenti, hogy „*egy személy csakis mások által létezik*”. A család egysége a legfontosabb számukra és az egymás iránti tisztelet. A család védelme a legtöbb afrikai törzs számára a legnagyobb érték (Mutwa, 1966). Az afrikaiakat tehát az *összetartás*, a *közösségi érzés*, a *család* fontossága és tisztelete jellemzi. Az egyén elsősorban a közösségért küzd, nem önmagáért, így a családok igen összetartóak, a törzsi szokások a mai napig élnek bennük és hatnak mindennapjaikra. Általában több család él együtt és *kölcsönösen támogatják*, segítik egymást anyagilag és érzelmileg egyaránt.

2. Az empirikus vizsgálat bemutatása

2.1. A vizsgálati minta

A vizsgálati minta 45 főből állt, mely egyenlő arányban oszlott meg a három alminta között (csoportonként 15 fő), melyben a nemek fele-fele aránya is megegyezik. Az átlagéletkor 32.9 év volt az angoloknál, 31.7 év a pakisztániaknál, és 33.6 év az afrikai feketéknél. Az iskolázottság azonos a csoportokban, a vizsgálati személyek mindegyike az alsó középosztályba sorolható be.

2.2. A vizsgálathoz használt módszerek

A vizsgálathoz az alapvető szocioökonómiai kérdéseket tartalmazó *kérdőív* tartozott, amely a nemre, életkorra, iskolázottságra és foglalkozásra kérdezett rá.

Emellett a *Szondi projektív tesztet* alkalmaztuk, amely 48 darab képből áll (a sorozatok hatszor 8 darab képet tartalmaznak), melynek minden képe egy olyan személyt ábrázol, aki valamely ösztönfaktor megbetegített variánsát jeleníti meg. Mind a hat sorozatban mind a nyolc ösztönfaktor képviselteti magát, mégpedig oly módon, hogy minden ösztönfaktorhoz tartozik egy kép. Az egyes ösztönfaktorokat tehát a sorozatokban összesen hat fotó képviseli (Szondi, 2002).

A kísérleti eljárásban az adatokat rögzítő kérdőív mellett mind a 45 vizsgálati személlyel 10 profilos Szondi tesztet vettünk fel, mely során összesen 450 tesztprofil született.

2.3 Az eredmények bemutatása

A továbbiakban először a Szondi teszt eredményeit fogjuk ismertetni, majd az ezekhez fűződő értelmezések, magyarázatok következnek. A csoportos összegzéseket (csoportos ösztönképlet, csoportos látenciasor és ösztönosztály) Petz (1953) leírása alapján határoztuk meg: a 450 tesztprofilban található ösztönfaktorokat összegeztük, majd átlagoltuk, a végleges számításokat pedig az említett szerző munkája alapján végeztük el. Az eredményeket táblázatokban szemléltetjük, szintén a Petz által alkalmazott módszer alapján.

I. Angolok

1. táblázat. Összesített vektor reakciók és értelmezésük a szél-közép dialektika alapján

Vektor reakciók	S	P	Sch	C
++	<u>2</u>	0	0.3	0.5
+-	0.7	<u>1.4</u>	0.2	0.1
+0	0.7	0.3	0.5	0.3
+ +/-	0.7	0	0.1	0.3
- +	0.5	0.6	<u>1.3</u>	<u>2.9</u>
--	<u>0.8</u>	<u>2.8</u>	1.2	0.1
- 0	0.4	<u>1.5</u>	<u>1.5</u>	0.2
- +/-	0.5	0.5	0.2	<u>0.7</u>
0 +	0.5	0.3	0.1	<u>3.9</u>
0 -	<u>0.8</u>	<u>1.3</u>	0.7	0.1
0 0	0.3	0.3	0	0.3
0 +/-	<u>1.5</u>	0	0	0.3
+/- +	0.1	0.2	0.7	0.1
+/- -	0.1	0.5	1.2	0
+/- 0	0.1	0.1	<u>1.6</u>	0
+/- +/-	0.1	0.1	0.1	0

Megjegyzés: A vastagon szedett, aláhúzott értékek a leggyakoribb vektor reakciókat mutatják, a dőlt és aláhúzott értékek pedig a további leggyakoribb reakciókat.

2. táblázat. A leggyakrabban előforduló vektor reakciók összesítése
(A gyakoriság mértéke felülről lefelé csökken.)

S	P	Sch	C
++	--	+/- 0	0 +
0 +/-	- 0	- 0	- +
(0 -)	(+ -)	- +	- +-
(- -)	(0 -)		

Az angoloknál a szélen az S (+ +) és a C (0 +) vektor reakció található: a személyszeretet (+h) a szerelem tárgyának megragadásával (+s) ötvöződik. Az átlagemberekre jellemző szexualitásról beszélhetünk az S (+ +) tekintetében, és a kapcsolati ösztönvektor mutatja, hogy a személy stabil tárgykapcsolattal rendelkezik C (0 +). Az értelmezés teljességére rámutatva ugyanakkor mindenképpen már itt meg kell említenünk a telített reakciók jelenlétét, mely az angoloknál a +m! és a +h! válaszok többségére jellemző (ld. 3. táblázat). A szélen a telített reakciók következtében felfokozódott mértékben jelenik meg a szeretet- és gyengédségigény, a szeretve lenni érzésének vágya, valamint a kapcsolati vektorban a megkapaszkodási és elfogadási igény, amely a túlzott mérték miatt bizonytalanság érzettel és szorongással telített.

Középen: P (- -) és Sch (+/- 0) vektorjelzések egyidejűleg *belső pánikot, szorongást* mutatnak. A paroxizmális vektor reakcióban megjelenő egzisztenciális vagy érzelmi veszély túlzottan erős mivolta legátolja a személy reakcióit. Ezt a belső szorongást, pánikot összefüggésbe lehet hozni a bizonytalanság érzettel, melyet az individuális társadalom egyik negatív következményéből lehet levezetni: az *egyén túlzott mértékű szabadsága*, és az útkeresés számos alternatívája bénító hatást gyakorolhat az egyénre. A társadalmi értékek, normák sokfélesége ugyanis nem ad egy határozott keretet az egyén számára, ami épp a sokféle identifikálódási lehetőség miatt szorongást kiváltó tényezőként jelentkezik. A társas alkalmazkodás eredményeképpen megjelenő *morális cenzúra* (-hy) elzárja a felgyülemlett durva indulatok (-e) levezetésének útját, aminek következtében az egyén érzelmi élete megdermed.

A *dialektika* tehát véleményünk szerint úgy valósulhat meg, hogy a szélén *kapcsolati szorongás*, az elfogadási igény, a szeretet- és a gyengédség iránti extrém vágy található, miközben a középben az *én* bizonytalan, szorong és elhárításként erőszakkal üríti ki a személy ösztönkésztetéseit.

3. táblázat. A telített reakciók táblázatos bemutatása

m+	h+	hy-	h-	d-	k-	s+	p+	p-	k+	e-	s-	d+	e+	hy+	m-
191	20	18	10	8	6	5	4	3	2	2	2	1	1	0	0

Kimagaslóan az *első helyen* áll a +m! reakció. Ez az erőteljes *megkapaszkodási vágyat* jelenti, a társas, társadalmi kapcsolatok szorongásokkal teli állapotát. Az m-faktor az oralitás faktora is egyben, ami az alkoholfogyasztás és dohányzás szorongásoldó hatására is utalhat. Vizsgálati mintánkban az angoloknál a legnagyobb mértékű az elfogadás iránti vágy, és a túlzott megkapaszkodási igény. Utalhat ez a jegy ismét arra, hogy a társadalmi normák sokfélesége kevésbé ad olyan keretet, amely megkapaszkodási pontokat jelenthetne a személy számára. Az elfogadás és megkapaszkodási vágy ezért is válhat extrém mértékűvé.

A telített reakciókban a *második helyen* a +h áll, ami a *személyszeretetet*, a *gyengédségre irányuló vágyat*, valamint a szeretve lenni érzés igényét mutatja. A telített széli reakciók együttesen jelzik a szeretet vágy és a társas megkapaszkodási igény kielégíthetetlen, frusztrált állapotát.

A csoportos ösztönképlet:

A tesztben a gyökérfaktorok jelentik a megbetegítő/konduktor tényezőket, melyek kielégíthetetlenségük folytán a megbetegedés okozói lehetnek. A szimptomatikus (tüneti) faktorok a szelep tényezőket jelentik, és az ösztönfeszültségek kanalizálódási, ventilálódási lehetőségét mutatják. A szubmanifeszt, illetve a szublátens faktorok a normál övezetbe esnek.

Szimptomatikus faktorok:	$d^0 \quad k^{+/-} \quad s^{0+/-}$
Szublátens, illetve szubmanifeszt faktorok:	$\frac{p \quad h \quad hy}{e^- \quad m^{+!}}$
Gyökérfaktorok:	

A csoportos ösztönképlet alapján a *megbetegítő tényezők* a +!m és a –e lehetnek. A –e a durva indulatok levezetésének problematikáját jelzik, a +!m újból a megkapaszkodási vágy kielégíthetlenségére, szorongásra, a bizonytalan társas kapcsolatokra utal.

Csoportos látenciasor:

$$\frac{C \ m^+}{2.8} \quad : \quad \frac{S \ h^+}{0.8} \quad : \quad \frac{Sch \ k}{0.3} \quad : \quad \frac{P \ hy}{0.1}$$

Csoportos ösztönosztály: C m⁺

Az angol minta ösztönosztálya a C m⁺, Szondi szerint ez az egyik leggyakoribb ösztönosztály a normál populációban. Az ösztönosztályhoz tartozók hajlamosak a szorongásos állapotokra, attól félnek, hogy elveszítik a megtartó tárgyat. A kielégítetlen szükséglet ebben az ösztönosztályban az *elfogadás*. A telített +m válasz az oralitásra utal, amely tünetileg különböző formában jelenhet meg (pl. alkohol-, drogfogyasztás megnövekedése a megtartó tárgy pótlásaként). Az ösztönosztály révén is megerősítést nyer, hogy ezt a fajta extrém elfogadási vágyat, szorongást, megkapaszkodási problematikát okozhatja az *individuális társadalomban élő egyén szinte korlátlan szabadsága*, a szabályok és normák sokfélesége, amely nem nyújt meghatározott irányt, megkapaszkodási lehetőséget az egyén számára.

4. táblázat. Az irányfeszültségi hányados és a tüneti százalék

	IF átlag	Sy% átlag
Angolok	1.9	35.2

Az irányfeszültségi hányados a normál övezetbe esik, a tüneti százalék meghaladja a 30%-ot, ami valamelyest túllépi a normál övezetet, ez utalhat a feszültség tünetekben történő levezetésre (ld. orális levezetési lehetőségek).

II. Pakisztániak

5. táblázat. Összesített vektor reakciók és értelmezésük a szél-közép dialektika alapján

Vektor reakciók	S	P	Sch	C
++	<u>6.1</u>	0	0	0.3
+-	0.5	<u>1.5</u>	0.7	0.6
+0	<u>1.4</u>	0.2	0.1	<u>0.9</u>
+ +/-	<u>1.1</u>	0.1	0.3	0.3
- +	0	0.3	0.4	<u>1.1</u>
--	0	<u>2.3</u>	<u>3.7</u>	0.5
-0	0	0.2	<u>1.9</u>	<u>1</u>
- +/-	0	0.7	0.5	0.1
0+	0.1	0	0	<u>2.6</u>
0-	0.2	<u>1</u>	<u>1.7</u>	0.7
00	0	0.1	0.1	0.7
0 +/-	0.2	0.1	0	0.3
+/- +	0	0.2	0.1	0.1
+/- -	0.1	<u>2.3</u>	0.1	0
+/- 0	0.1	0.7	0.2	0.4
+/- +/-	0	0.2	0	0

6. táblázat. A leggyakrabban előforduló vektor reakciók összesítése

S	P	Sch	C
++	--	--	0+
+0	+-	-0	-+
+ +/-	0-	0-	-0
			(+0)

A pakisztániaknál a szélen az S (++) és a C (0+) található. Kiemelendő itt is a +h! reakciók többsége, tehát itt is megjelenik az egyén kielégítetlen *szerelem*- és *gyengédség* igénye. Klinikai értelemben permanens *libidó-felhalmozás* jön létre a *kiürítés lehetősége* nélkül. Mindezek háttérben a szigorú *vallási szabályok* lehetnek a felelősek a pakisztániak

esetében, mind a férfiakat, és mind a nőket tekintve. A C vektor ugyanakkor jelzi a *megkapaszkodás* lehetőségét a megtalált tárgyba, a tárgykapcsolat (házastársi kapcsolat) jelenlétét.

Középen a P (- -) és az Sch (- -) vektor reakciók találhatóak. A P (- -) itt is *belső pánikot, szorongást* jelez, ami a gyengédség iránti vágy, a kellő mértékben meg nem élhető szeretetigény frusztrációjából eredhet. A személy állandó belső szorongással éli meg helyzetét. Az Sch tengelyben, ami az énes funkciókat jeleníti meg a Szondi tesztben, az Sch (- -) vektorreakcióban a lemondást, *alkalmazkodást* láthatjuk, vagyis az egyén a társas-társadalmi beilleszkedés érdekében lemond saját vágyainak kielégítéséről. Szondi ezt a vektorjelzést a „szomorú átlagember” reakciójaként fogja fel, aki konformizmusa révén lemond saját ösztönigényeiről.

A *dialektika* itt úgy valósulhat meg, hogy a személy belső *szorongást* él át, miközben érzelmeit, ösztönkésztetéseit elnyomja, és feltehetően a korlátozó társadalmi, és merev vallási szabályok miatt a személy alkalmazkodásra, alárendelődésre kényszerül. A *kapcsolati* ösztönvektor reakciója jelzi, hogy a személy rendelkezik stabil tárgykapcsolattal, habár ezek a házasságok alapvetően a szülői közvetítéssel létrejövő házasságokat jelentik, amelyben a tesztológiai jelzések alapján a személy gyengédség- és szeretetigénye nem elégül ki.

7. táblázat. A telített reakciók táblázatos bemutatása

h+	k-	m+	hy-	s-	s+	m-	d+	p-	e-	d-	hy+	p+	k+	e+	h-
!118	23	23	12	12	9	5	5	3	2	1	0	0	0	0	0

A *pakisztániaknál az első helyen* kimagaslóan a +h! áll. A *személyszeretet igénye*, a szeretet és gyengédség iránti vágy, a *szeretve lenni* érzése szinte teljes mértékű kielégületlenséget mutat. Ez olyan magas, hogy már-már szinte patológiás mértékű, ami feltehetően annak tudható be, hogy a fiatalokat nagyon korán kiházásítják, nem ritkán már 13-14 éves korukban. (Mindezek az információk a velük készített interjúkból alátámasztást nyertek.) Így túl korán elszakadnak a szülőktől, a családtól, korán felnőtté kell válniuk, a kamaszkor, a lázadás időszakát életükből teljesen kimarad. Ideje korán feleségek, férjek lesznek, gyereket szülnek, ami a saját szeretet igény meg nem élhetőségét, kielégületlenségét okozhatja. A serdülőkori lázadás elmaradása speciális helyzetet hozhat létre. A *serdülő* akkor érzi, hogy *szeretik*, ha a szülő a lázadás időszakában is figyel rá, jelen van a háttérben, és

szükség esetén elérhetővé válik, ez nyújthatja a biztonság élményét. Mindezen szituáció elmaradása létrehozhatja a ki nem elégült, extrém szeretet- és gyengédség iránti igényt, amit a megvalósuló formális házassági kötelék nem tud biztosítani a személy számára.

A második helyen a -k! reakció áll. Itt az *alkalmazkodást* emelnénk ki a -p-vel kiegészülve, ami az extrém mértékű tagadást, elfojtást, elhárítást jelez. A szigorú vallási szabályok, korlátozások az egyént teljes alkalmazkodásra készítetik. A másik két vizsgálati csoporthoz képest a -k! csak a pakisztániaknál jelenik meg ilyen erőteljes mértékben, így ez arra enged következtetni, hogy a vallásnak egy olyan nép esetében, akinek az életét az minden téren meghatározza és szabályozza, hatalmas ereje van a személyiség kialakításában.

A csoportos ösztönképlet:

Szimptomatikus faktorok:	d^0	$e^{+/0}$	m^0
Szublátens, illetve szubmanifeszt faktorok:	p	s	hy
Gyökérfaktorok:	k^-	h^+	

A *pakisztániak* esetében a *gyökértényező*k között szerepel a +h és a -k, vagyis a *szeretet*, gyengédség iránti vágy, a *szeretve lenni* érzés (+h) kielégíthetlensége, valamint az *alkalmazkodás* és örök lemondás (-k) jelenléte. A gyökérfaktorok alátámasztják az eddigi elemzés eredményeit.

A tüneti faktorokat tekintve a gyökértényezőkből megjelent szeretetvágy feszültsége jellemzően az orális és az anális megoldásmódok alkalmazásával tud levezetődést nyerni (0d és 0m).

Csoportos látenciasor:

$$\frac{P\ hy^-}{2.2} : \frac{S\ h^+}{2.1} : \frac{C\ m}{1.4} : \frac{Sch\ k}{0.7}$$

Csoportos ösztönosztály: P hy⁻ és az S h⁺

A *pakisztániak* ösztönosztálya a P hy⁻ és az S h⁺. Mint az a látenciasornál látható, a P hy⁻ és az S h⁺ ösztönosztály között egy tizednyi eltérés van, ezért az S h⁺ ösztönosztályt fogjuk értelmezni kiindulópontként, mert a telített reakciók a h⁺ esetében vannak túlnyomó többségben. A mennyiségi módszerek által kapott eredmények újból hangsúlyozzák a tesztben

a kielégítetlen gyengédszükséglet problematikáját. Szondi szerint (2002) az ösztönosztály tagjai (mindaddig, amíg ebből kilépni nem tudnak) életükben a kielégítetlen gyengédszükséglet ösztönorsághoz vannak kötve. A P hy ösztönosztály jelzi az „elbújást”, a rejtegetést, ami arra utal, hogy a ki nem elégitett szeretetszükséglet rejtve marad, ami ennek következtében is feloldhatatlanná válik.

8. táblázat. Az irányfeszültségi hányados és a tüneti százalék

	IF átlag	Sy% átlag
Pakisztániak	2.1	31.9

A táblázat alapján a *pakisztániak* a normál övezetbe tartoznak a viselkedés gátoltsága és a tüneti százalék alapján, ami arra utal, hogy a korlátozó életmódot elfogadással viselik.

III. Afrikai feketék

9. táblázat. Összesített vektor reakciók és értelmezésük a szél-közép dialektika alapján

Vektor reakciók	S	P	Sch	C
++	<u>1.7</u>	0.3	0.3	0.2
+-	<u>2.2</u>	0.4	<u>1.4</u>	4
+0	3.1	0.1	0.8	0
+ +/-	0.5	0.5	0.1	0.4
- +	0.1	2.1	0.3	<u>1.1</u>
--	0.3	<u>1</u>	<u>1.1</u>	0.2
- 0	0.1	0.5	0.3	0.1
- +/-	0	0.1	0.2	0.2
0 +	0.4	<u>1.4</u>	0.3	0.3
0 -	0.3	0.6	2.4	<u>0.8</u>
0 0	0	0.5	0.1	0.1
0 +/-	0.1	0.4	0.8	<u>1.1</u>
+/- +	0.1	0.5	0.3	0.3
+/- -	0.1	0.3	<u>1.3</u>	0.4
+/- 0	0.6	<u>0.8</u>	0.1	0
+/- +/-	0.1	0.3	0	0.1

10. táblázat. A leggyakrabban előforduló vektor reakciók összesítése

S	P	Sch	C
+ 0	- +	0 -	+ -
+ -	0 +	+ -	- +
++	--	+/- -	0 +/-
	(+ - 0)	--	(0 -)

Az *afrikai feketék* esetében a *szélen* az S (+ 0), valamint a C (+ -) áll. A szexuális ösztön vektor reakciója a *személyszeretet dominanciáját* mutatja. Egyetlen törekvés, a személyszeretet igénye jelenik meg az előtérben. A férfias aktivitás, agressziós készletés kielégést nyer, levezetődik. Itt utalhatunk Szondi írására (2002) a busmanokról (Percynek 236 busman v. sz.-el vette fel a Szondi tesztet), miszerint náluk is a +h, vagyis a szeretet- és a gyengédség iránti vágy jelenik meg jelentős mértékben. A vizsgálatunk által kapott eredményeket azért is összefüggésbe hozhatjuk a busmanokkal végzett kutatással, mert az Angliában élő feketékben szintén a mai napig erősen élnek a törzsi szokások, és a sajátos családi kapcsolatokra való *igény*. Mindezek a feketékkal történő interjúbeszélgetésekből is alátámasztást nyert, ami a kulturális szokásaikra irányult.

A C (+ -) vektor reakció jellemzői a következők: az *anyától való különválás feszültségét*, a leválási vágyat, és a keresésre indulást jelentheti esetünkben. A hűtlenség a régi, inceszt tárgytól való leválási igényt jelezheti, ami az anyára utalhat. Az anyához való kötődés, megkapaszkodás *ősi* szükséglete sohasem alszik ki teljesen (főként bizonyos kultúrákban), és későbbi felnőtt tárgykapcsolatainkban is megjelenhet ennek a mintázata. Az anyáról való leválás problémája a feketéknél erőteljesebben jelenhet meg, mivel a családhoz való kötődés fokozott mértékben megmarad az élet későbbi időszakában is. A feketék esetében az elfogadás, gyengédség iránti fokozott vágy egyben túlzott *participációs igénnyel társul*, mely a legtöbb törzsközösségben természetes módon kielégülést nyer és megtalálható. Az erős participációs igényt a természeti népeknél főként a vallás oldhatja fel, amelyben a participációs egység élménye a totemtárggyal való eggyé válás mentén elégülhet ki.

A *középen* a P (- +) és Sch (0 -) vektor reakciók állnak. Az etikai-morális viselkedés szintjén az ösztönkésztetések alacsonyabb szocializáltsága mutatkozik meg, az énes-vektorban a totális *projekció*, *participáció*, a *paranoid* én tesztológiai jegye olvasható le. Szondi (2002) fejlődés-lélektani megközelítésében levezeti, hogy miképpen alakul ki az emberben a *projekció*, a *participációs igény*, illetve jöhet létre a *paranoia*. Az Sch (0 -) az énes élet legkorábbi fejlődés-lélektani állapotát ábrázolja, az én ősi formáját, a totális projekciót és participációt, ami az anyával történő duálunió kezdetének szakaszát mutatja. Az

állásfoglaló én működése egyáltalán nem jelenik meg még ebben a szakaszban. A duálunióban a közösen megélt egység-élmény alapján az anya erejével a gyermek is rendelkezik, és ez biztosítja a védelmet a gyermek számára. Az én és a te világa ekkor még nem válik szét. A participációs törekvés Szondi (2002) szerint az ember legjellemzőbb szükséglete. Olyan erős törekvés, mely a születéstől a halálig az egész énes-életet uralja, s egy pillanatra sem függeszti fel működését (a valakihez, valamihez való tartozási igényünket fejezi ki, és a valakinek, valaminek a részese/része vagyok élményét nyújtja). A participációs törekvés az ember leggyakoribb én-működési funkcióját mutatja. Az egyéni sors tragédiáját Szondi (2002) abban látja, hogy a jelenlegi kulturális és civilizációs modern társadalmak egyre több akadályt állítanak a participációs szükségletek természetese módon történő kielégítésére.

Szondi (2002) utal arra is, hogy a busmanok tesztjében az archaikus, *primer-projektív, participálódó én jelenik meg*, amelyet az európai embereknél csak a korai gyerekkorban találhatunk meg. A bennszülöttek én működésében a participációs és projekciós szintű fixáció a szociális, kulturális környezet jellemzőire vezethető vissza.

A kutatásunkban kapott eredmények az afrikai feketék esetében gyakorlatilag alátámasztották a busmanokkal végzett korábbi vizsgálatok eredményét, amely a hasonló társadalmi, kulturális háttérjellemezőkre utalhat.

11. táblázat. A telített reakciók táblázatos bemutatása

m-	p-	h+	m+	d+	hy+	s-	p+	e-	s+	e+	k+	h-	hy-	k-	d-
37	33	29	14	11	9	6	4	2	0	0	0	0	0	0	0

Az afrikai feketéknél az első helyen a –m! áll. Mint az a táblázatban látható, nem sok különbség van az első három helyen szereplő faktor között. Így véleményünk szerint a –m!, -p! és +h!-nak azonos mértékben fontos szerepe van az értelmezés szempontjából. Az –m! reakcióban az *anyától* való *leválás* erőteljes igénye és feszültsége jelenik meg, ugyanakkor a *projekció* és a *participációs igény jelzi a hovatartozás vágyát* (-p!) is. A feketéknél tehát a másik kettő csoporthoz képest az anyától - mint a családban domináns szereppel bíró, a család irányítójától - való leválás okozta feszültséget tapasztalhatjuk, miközben a szeretet- és gyengédség iránti igény természetes módon jelenik meg.

A csoportos ösztönképlet:

Szimptomatikus faktorok:
 Szublátens, illetve szubmanifeszt faktorok:
 Gyökérfaktorok:

$$\frac{k^0 \quad e^0 \quad s^0}{\frac{hy \quad d \quad p}{m^- \quad h^+}}$$

Az afrikai feketéknél a gyökérfaktorban szereplő tényezők a következők az -m és +h reakciók, vagyis az *anyától* való *leválás vágya* (-m), és a *szeretetre*, gyengédségre való igény kielégítetlensége tapasztalható.

A *szeleptényezők* között szerepel a 0k, ami az állásfoglalás feladását, a realitás vizsgálat hibáját, az én-fékek hiányát, valamint az én gyengeséget mutatja. A 0e jelentése a paroxizmális roham utáni nyugalmi állapot, mely *rohamszerű indulati dühkitörést követhet*. Szociálpozitív értelmezésben a 0e kiürülhet a *gyónás, imádkozás, vallásos elragadtatás* megélése következtében is. A 0s reakció az agressziós fékek hiányára utal, a rombolás, önrombolás viselkedéses levezetődését jelezheti a tesztben.

Az interjúk alátámasztják, hogy a vallásos elragadtatás megélése, az imádkozás segíthet a participációs igény és az erőteljes szeretetigény pozitív módon történő *levezetésére*.

Csoportos látenciasor:

$$\frac{Sch \ p^-}{3.1} : \frac{S \ h^+}{2.7} : \frac{P \ hy}{1.5} : \frac{Cm}{1}$$

Csoportos ösztönosztály: Sch p⁻

Az *afrikai feketék* ösztönosztálya az Sch p⁻. Szondi kategorizációja alapján ez a látens *paranoidok* és a *participációra* szomjazók osztálya. A kényszermechanizmusok és a hisztériás védekező mechanizmusok ösztönventiljein keresztül próbálnak az ösztönvézből menekülni, de a paranoiditás veszélye is fennállhat. Szondi (2002) egyben megemlíti, hogy a *természeti népeknél* ez az osztály a „*totemmel* való *hiperparticipáció*” jelenlétére utal. A participációs igény természetes módon történő kiélése esetén elkerülhető a paranoiditás ill. a paranoia.

12. táblázat. Az irányfeszültségi hányados és a tüneti százalék

	IF átlag	Sy% átlag
Afrikai feketék	1.9	35.1

Az irányfeszültségi hányados értéke 1-3 között van, ami a normál övezetbe esik. A tüneti százalék kis mértékben haladja meg az elvártakat, így ezek a mutatók azt jelzik, hogy a vizsgálati minta alapvetően a normál populációt reprezentálja.

3. Megvitatás, összegzés

A három csoport összevetésekor megállapíthatjuk, hogy több vonatkozásban az angolok, és pakisztániak mutatói álltak közelebb egymáshoz, míg a feketék jobban különböztek tőlük. Az angolok és pakisztániak hasonlósága először a vektorgyakoriságoknál mutatkozott meg: mindkettőnél S (+ +) és C (0 +) tesztológiai konstellációkat kaptunk, vagyis a szélen jelentkező ösztönigények hasonlatosak. A P ösztönkörben is mindkét csoport vektor reakciója P (- -) lett. Az angolok és pakisztániak esetében a hasonlóság mellett különbségeket is feltártunk. A pakisztániak +h! telített reakcióját emeltük ki, a libidó-felhalmozást a kiürítés lehetősége nélkül, amelyet a szigorú vallási szabályokkal és kötöttségekkel magyaráztunk. A C vektornál az angolok +m! telített reakciójára hívtuk fel a figyelmet, vagyis az erőteljes megkapaszkodási igényt és elfogadási vágyat, melynek háttérében a társadalomban megvalósuló egyéni szabadság elköteleződési nehézségeire mutattunk rá. A P vektor esetében az angoloknál a belső szorongás az individuális társadalom által nyújtott sokféle megvalósulási lehetőségnek, a döntés meghozatal nehézségének következménye lehet, míg a pakisztániaknál a belső szorongás okozója az elfojtott érzelmi és szexuális tartalmak lehetnek, melyek háttérében a szigorú vallási előírások állhatnak. A feketék teljesen eltértek mindkét kulturális csoporttól, hiszen náluk S (+ 0) és C (+ -) széli vektor reakciókat kaptunk. A közép vektor reakciói P (- +) és Sch (0 -) is különböznek mindkét előző csoporttól. A csoportos ösztönosztályok tekintetében mindhárom vizsgálati csoport eltért egymástól: C m⁺ lett az angoloknál (az egyik leggyakoribb ösztönosztály a normál populációban), S h⁺ és P h⁻ lett a pakisztániaknál, melynél a kielégítetlen szeretet szükségletet és a rejtőzködést emeltük ki, és végül Sch p⁻ lett az afrikai feketéknél, akiknél a *participációra* való igény jelent meg kielégíthetetlen szükségletként.

Az irányfeszültségi hányados mindhárom csoport esetében a normál övezetbe tartozott, míg mindhárom csoport enyhén emelkedett tüneti százalékkal rendelkezett. Ez mindenesetre utal arra, hogy az egyes csoportok az ösztönvérszől a cselekvés, viselkedés szintjén keresnek levezető szelepet, ugyanakkor a mintavétel a normál populációból jött létre.

Vizsgálatunk egy másik kiemelendő eredménye a pakisztániaknál kapott -k! telített reakció, ami arra enged következtetni, hogy egy olyan nép esetében, akiknél az élet minden

területét a vallási előírások határozzák meg, óriási befolyást gyakorolnak a személyiség kialakulására.

A végkövetkeztetéseknél elengedhetetlen rámutatnunk az *egyén szabadságára*, mely az angolok esetében a legjelentősebb. Az egyéni választás szabadsága az angolok esetében érvényesül leginkább, ami ugyanakkor hátrányokkal is jár. A sokféle azonosulási lehetőség a választás, döntés nehézségeivel jár, amit a társas-társadalmi mezőben történő megkapaszkodás problematikáját hozza magával.

A pakisztániak esetében nem beszélhetünk az individuum szabadságáról a vallás erőteljes korlátozó szerepe miatt, ami különböző következményekkel jár. Előny lehet abból a szempontból, hogy a létrejövő házasságok által a kapcsolatok valamelyest biztonságot nyújthatnak az egyén számára, de hátránya, hogy az ilyen típusú házassági szerepekben, együttélési formákban a nemi gyengédség, a szeretet iránti vágy nem tud kielégülést nyerni.

A feketéknél a közösségi érzést, a participációs igényt emelhetjük ki, ami a Szondi-teszt eredményekben megmutatkozott. Az egyén erőteljesen *függ* a családtól, az *anyától*, a leválás problematikussá válhat, a megjelenő participációs igény kielégítésének megtalálása fontos jelentőséggel bír számukra.

4. Kitekintés

A Szondi teszt multikulturális vizsgálatokban történő felhasználásának vannak korábbi előzményei, mégis úgy véljük, a jelen kutatás több új szempontot, értelmezési lehetőséget tudott felmutatni olyan népcsoportok tekintetében, amelyeket eddig kevésbé vizsgáltak. Eredményeink alátámasztják a társadalmi, kulturális tényezők jelentős befolyásoló szerepét a személyiségfejlődés vonatkozásában. Kutatásunk a jövőben ugyanakkor tovább bővíthető egy nagyobb minta elemszám bevonásával, valamint olyan nyitott jellegű kérdőívek, interjúk alkalmazásával, ami a kulturális-társas életmódról még több információt tartalmaz.

Irodalomjegyzék

AL-DJAZAIRI, S. E. (2007) *The Myth of Muslim Barbarism and its aims*. Bayt Al-Hikma Press, Manchester.

- BASSNETT, S. (1997) Introduction. In Bassnett, S. (Ed.) *Studying British Cultures. An Introduction*. Routledge Press, London and New York. 2-16.
- BILLIG, M. (1995) *Banal Nationalism*. London.
- BLYDEN, E. W. (1988) *African Life and Customs (African Studies)*. Eca Association, London.
- BOWKER, J. (1995) *What Muslims Believe*. Oneworld Press, Oxford.
- DEFOE, D. (1997) The True-Born Englishman. In Furbank, P. N. and Owens W. R. (Eds.) *The True-Born Englishman and Other Writings*. Harmondsworth.
- GONCALVES, B., FERREIRA, A., KÁPLÁR, M., GYÖNGYÖSINÉ KISS, E., (2010): Comparing Szondi test results from Hungarian and Portuguese community samples. *Empirical Text and Culture Research* 4. 81-89.
- GYÖNGYÖSINÉ KISS E. (1999). *Szondi Lipót*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- HARGITAI R. (2001). *Sorsanalízis és pszichoszomatika: 5-6 éves asztmás gyerekek személyisége a Szondi-teszt tükrében*. Magyar Pszichológiai Szemle, 1, 35-52.
- HUME, D. (1994) Of National Characters. In Haakonsen, K. (Ed.) *Political Essays*. Cambridge. 78-92.
- LUKÁCS D. (1996). *Szondi: Az ösztönprofiltól az elméletig: Esetillusztrációkkal, a számítógépes adatfeldolgozás instrukciójával és példákkal*. Animula, Budapest.
- MANDLER, P. (2006). *The English National Character. The history of an idea from Edmund Burke to Tony Blair*. Yale University Press, New Haven and London.
- MILL, J. S. (1981) *Collected Works of John Stuart Mill*. 33 vols, Toronto.
- MILLAR, J. (1803) *An Historical View of the English Government, from the Settlement of the Saxons in Britain to the Revolution in 1688*. 3rd ed., 4 vols, London.
- MONTESQUIEU, B. (1977) *The spirit of the laws*. Wallace Carrithers, D. (Ed.) Berkeley.
- MUTWA, V. A. C. (1966) *Indaba my children (African tribal history, legends, customs and religious beliefs)*. Stanmore Press Ltd., Great Britain.
- NOSZLOPI L. (1989). *Sorselemzés és kísérleti ösztöndiagnosztika*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PAREKH, B. (2006). *Rethinking Multiculturalism. Cultural diversity and political theory*. Palgrave Macmillan press, New York.
- PETZ, G. (1953). *Triebstrukturanalyse bei Lungentuberkulösen*. Szondiana, 1, 134-144.
- SZONDI L. (1996). *Ember és sors*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- SZONDI L. (2002). *A Szondi teszt: A kísérleti ösztöndiagnosztika tankönyve*. Új Mandátum, Budapest.

YAMASHITA, T. (1999). *About The Szondi Test Response Of The Japanese Juvenile Delinquents From The Test And Re-Tests Results Of 200 Juvenile Delinquents*. Szondi International Society Meeting, Belgium, University Cathol. de Louvain, Louvain-la-Neuve, Japan.

YARRITU, S. (1955). *Validierung des Szondi-Testes durch eine Gruppenuntersuchung von 2352 Fällen*. In Szondiana 65-71.